

Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

13 – Βασική εισαγωγή στο κριτικό υπόμνημα
του κειμένου (Apparatus Criticus)

II. THE TEXT OF THE EDITION

1. Goals and Methods

Being a critical edition of the Greek New Testament, the Nestle-Aland provides an eclectic text reconstructed from the tradition by means of a combination of external and internal criteria. The internal criteria are based on the intrinsic coherence of the text, its grammatical structure and its stylistic, linguistic and theological features. These cannot be applied without giving full weight to exegetical insights and studies. The external criteria are related to the quality and reliability of the witnesses supporting a variant. They are derived from the text-historical place and the transcriptional character of single witnesses and groups of witnesses.

The wealth of material available for the Catholic Letters and its methodological analysis by means of the coherence method brought about considerable progress in refining the external criteria. Therefore the text of this part of the New Testament was newly established. For all other NT books for which the Editio Critica Maior is not yet available, there is no new basis of knowledge. Hence, except for the Catholic Letters, the text of the 27th edition has been retained.

2. Critical Signs Used in the Text

Critical signs in the text (°, □, ~, † etc.) refer to the critical apparatus, and are explained in that connection (cf. below pp. 56*f.). These are the traditional signs of Eberhard Nestle's editions. They indicate the variants in the apparatus accurately and efficiently, with the advantage of alerting the reader to both their location and their nature without having a look away from the text. Readers who are interested only in the text can easily ignore them.

- [] Square brackets in the text ([]) except in the case of the Catholic Letters indicate that textual critics today are not completely convinced of the authenticity of the enclosed words (cf. Mt 18,19; Ac 16,1). These passages are always noted explicitly in the apparatus so that the reader may evaluate them independently. The reading given in the text shows the preference of the editors. For practical reasons the evidence given in the apparatus always includes the support for the reading in the text. Square brackets always reflect a great degree of difficulty in determining the text.

Περίληψη παρουσίασης

Η παρούσα παρουσίαση αποβλέπει στην ανάδειξη του κριτικού υπομνηματισμού (λατ. *apparatus criticus*) του κειμένου της Κ. Διαθήκης, σύμφωνα με την έκδοση *Novum Testamentum Graece NA28*. Ο κριτικός υπομνηματισμός ή κριτικό υπόμνημα του κειμένου (*textual critical apparatus*) είναι ένα οργανωμένο σύστημα σημειώσεων που χρησιμοποιείται στην κριτική έκδοση της Κ.Δ. (όπως αντίστοιχα και σε κριτικές φιλολογικές και γενικότερα θεολογικές εκδόσεις). Βρίσκεται στο κάτω μέρος της σελίδας (*sublinea*) και πληροφορεί τον αναγνώστη για τις παραλλαγές, τα σφάλματα και τις διορθώσεις του κειμένου.

Τα βασικά στοιχεία σε κάθε κριτικό υπόμνημα κειμένου

- **Παραλλαγές γραφής (Variants):** Διαφορετικές λέξεις ή φράσεις που απαντώνται σε διαφορετικά χειρόγραφα, πάπυρους ή προηγούμενες εκδόσεις.
- **Πηγές και Μαρτυρίες (Testimonia):** Οι πηγές από τις οποίες προέρχονται οι παραλλαγές (π.χ. σύμβολα χειρογράφων όπως Ω ή Α).
- **Επεμβάσεις εκδότη (σε φιλολογικά κείμενα):** Εικασίες (*coniecturae*), προτεινόμενες διορθώσεις κειμένου ή ελλείψεις (*lacunae*).
- **Συντομογραφίες:** Χρησιμοποιεί ειδικά σύμβολα (συχνά στα λατινικά), όπως *add.* (προστέθηκε), *om.* (παραλείπεται), *del.* (διεγράφη), και *corr.* (διορθώθηκε).

Διάγραμμα παρουσίασης

1. Βασικές κατηγορίες μαρτυριών (Χειρογράφων)
2. Οι συστηματικά παρατιθέμενες μαρτυρίες
3. Κριτικά σημεία στο κείμενο
(επεξήγηση συμβόλων στον κριτικό μηχανισμό)
4. Συντομογραφίες στον κριτικό μηχανισμό (επεξήγηση συμβόλων)
5. Άλλες συντομογραφίες και λατινικοί όροι (επεξήγηση)
6. Παράδειγμα ανάγνωσης κριτικού υπομνήματος (Ρωμ. 5:1)
 - Βιβλιογραφία

1. Βασικές κατηγορίες μαρτυριών (Χειρογράφων)

1. Πάπυροι \mathfrak{P}

- Συμβολίζονται με το γοτθικό κεφαλαίο γράμμα \mathfrak{P} ακολουθούμενο από έναν αριθμό σε εκθέτη (π.χ. \mathfrak{P}^{46} , \mathfrak{P}^{66} , \mathfrak{P}^{75}).
- Αποτελούν τις αρχαιότερες διασώσιμες γραπτές μαρτυρίες του κειμένου της Καινής Διαθήκης (2^{ος} - 4^{ος} αι.).

2. Μεγαλογράμματα (Uncials / Majuscules)

- Συμβολίζονται με κεφαλαία γράμματα του λατινικού και του ελληνικού αλφαβήτου (π.χ. A, B, C, D, Θ, Ψ) ή με το εβραϊκό γράμμα Άλεφ (א) για τον Σιναϊτικό Κώδικα.
- Είναι γραμμένα εξολοκλήρου με κεφαλαία γράμματα, χωρίς διαχωρισμό λέξεων (*scriptio continua*) (4^{ος} - 10^{ος} αι.).

3. Μικρογράμματα (Minuscules)

- Συμβολίζονται στον κριτικό μηχανισμό αποκλειστικά με απλούς αραβικούς αριθμούς (π.χ. 1, 33, 565, 1739, 2814).
- Είναι γραμμένα με μικρή, επισεσυρμένη γραφή, περιλαμβάνουν διαχωρισμό λέξεων, πνεύματα και τόνους (9^{ος} αι. και εξής).

2. Οι συστηματικά παρατιθέμενες μαρτυρίες

4.

- . **No.** = Αριθμός χειρογράφου
- . **Content** = Περιεχόμενο (μέρος της Καινής Διαθήκης)
- . **Date** = Χρονολόγηση
- **Περιεχόμενο (Content):**
 - . **a** = Πράξεις και Καθολικές Επιστολές
 - . **act** = Πράξεις
 - . **cath** = Καθολικές Επιστολές
 - . **e** = Ευαγγέλια
 - . **p** = Επιστολές Παύλου
 - . **r** = Αποκάλυψη
 - . **K** = χειρόγραφο με σχόλια (commentary manuscript)

5.

Παράδειγμα:

- \mathfrak{P}^1 : Ευαγγέλια (e²), 3^{ος} αιώνας (III)
- \mathfrak{P}^4 : Ευαγγέλια (e), 3^{ος} αιώνας (III)
- \mathfrak{P}^8 : Πράξεις (act), 4^{ος} αιώνας (IV)
- \mathfrak{P}^9 : Καθολικές Επιστολές (cath), 3^{ος} αιώνας (III)
- \mathfrak{P}^{12} : Επιστολές Παύλου (p), 3^{ος} αιώνας (III)
- \mathfrak{P}^{28} : Ευαγγέλια (e), 3^{ος} αιώνας (III)
- \mathfrak{P}^{31} : Επιστολές Παύλου (p), 7^{ος} αιώνας (VII)
- \mathfrak{P}^{54} : Καθολικές Επιστολές (cath), 5^{ος}/6^{ος} αιώνας (V/VI)
- \mathfrak{P}^{70} : Ευαγγέλια (e), 3^{ος} αιώνας (III)
- \mathfrak{P}^{82} : Ευαγγέλια (e), 5^{ος}/6^{ος} αιώνας (V/VI)

6.

- Χειρόγραφα χωρίς σύμβολα είναι εκείνα που παρατίθενται συστηματικά (αναφέρονται και στο Παράρτημα I, σελ. 792 κ.ε.).
- [*] Σημαίνει ότι το χειρόγραφο παρατίθεται συστηματικά μόνο σε συγκεκριμένα τμήματα της Καινής Διαθήκης, τα οποία υποδεικνύονται με γράμματα:
 - **a:** Πράξεις και Καθολικές Επιστολές
 - **act:** Πράξεις
 - **cath:** Καθολικές Επιστολές
 - **e:** Ευαγγέλια
 - **p:** Επιστολές Παύλου
 - **r:** Αποκάλυψη

7.

Date = Χρονολόγηση χειρογράφου:

- **III, IV, V...** = αιώνες (π.χ. III = 3^{ος} αιώνας)
- **ca. 400** = περίπου το 400 μ.Χ.
- **IX/X** = μεταξύ 9^{ου} και 10^{ου} αιώνα

3. Κριτικά σημεία στο κείμενο (επεξήγηση συμβόλων στον κριτικό μηχανισμό)

8.

- []: λέξεις ή γράμματα αμφισβητούμενης αυθεντικότητας
- []: πρώιμες παρεμβολές στην παράδοση του κειμένου
- *: η αρχή πρώιμης διαίρεσης του κειμένου (όπου χρειάζεται)

9.

- ◆: η αναγνωστική παραλλαγή στο κείμενο είναι ίδια με μία παραλλαγή στον μηχανισμό (στις Καθολικές Επιστολές)
- ε λέξη }: εναλλακτική ανάγνωση (με μία μόνο λέξη)
- $\varepsilon \setminus$ λέξεις }: εναλλακτική ανάγνωση (περισσότερες λέξεις)
- τ λέξη }: παρεμβολή (εισαγωγή λέξης)
- \circ λέξη }: παράλειψη μίας λέξης
- \square λέξεις }: παράλειψη φράσης ή περισσότερων λέξεων
- ξ λέξη }: αντιμετάθεση (αντιστροφή σειράς λέξης)
- ξ^2 λέξεις }: αντιμετάθεση φράσης
- :: εναλλακτική στίξη (Όταν συμβαίνουν διαδοχικά, π.χ. $\tau r_1 r_2$, υποδηλώνουν πολλές παραλλαγές μέσα σε μία μονάδα του κριτικού μηχανισμού)

4. Συντομογραφίες στον κριτικό μηχανισμό (επεξήγηση συμβόλων)

10. Οι ελληνικές μαρτυρίες

- **p)** = ανάγνωση επηρεασμένη από παράλληλο χωρίο
- **f¹** = Οικογένεια 1: π.χ. χειρόγραφα 1, 118, 131, 209, 1582 κ.ά.
- **f¹³** = Οικογένεια 13: π.χ. χειρόγραφα 13, 69, 124, 174, 230, 346, 543, 788, 826, 828, 983, 1689, 1709 κ.ά.
- **ℳ** = Κείμενο της πλειοψηφίας (*Majority Text*)
- **ℳ^A** = Χειρόγραφα με σχόλια για την Αποκάλυψη του Ανδρέα Καισαρείας
- **ℳ^K** = Παράδοση της Κοινής στην Αποκάλυψη
- **Byz** = Βυζαντινό κείμενο (στις Καθολικές Επιστολές)
- **Byzpt** = μέρος των Κωδίκων Βυζαντινής παράδοσης
- **pm (permulti)** = πολλοί

11.

- * = αρχική ανάγνωση χειρογράφου
- ^{1.2.3} = διαφορετικοί διορθωτές ή ομάδες διορθωτών
- c = διόρθωση
- **mg (in margine)** = περιθωριακή ανάγνωση
- **vid (ut videtur)** = πιθανή ανάγνωση (όχι βέβαιη)
- **v.l. (varia lectio)** = εναλλακτική ανάγνωση
- **s (supplementum)** = ανάγνωση σε συμπληρωματικό μέρος χειρογράφου
- **com** = ανάγνωση από σχόλιο
- **txt (textus)** = το κύριο κείμενο
- () = μαρτυρίες/αναγνώσεις με μικρές διαφορές

12. Μεταφράσεις και παραθέσεις Πατέρων της Εκκλησίας

- **latt** = ολόκληρη η λατινική παράδοση
- **lat(t)** = η λατινική παράδοση με εξαιρέσεις
- **lat** = η Βουλγάτα και μέρος των παλαιολατινικών μαρτύρων
- **it** = Ιτάλα: όλοι ή οι περισσότεροι παλαιολατινικοί μάρτυρες
- **a/a2/b...** = μεμονωμένοι παλαιολατινικοί μάρτυρες
- **vg** = η Βουλγάτα
- **vgs** = η έκδοση Βουλγάτα του 1590 (Sixtina)
- **vet!** = έκδοση Βουλγάτα του 1592 (Clementina)
- **vest** = έκδοση Βουλγάτα του 2007 (Stuttgart)
- **vg~w** = έκδοση Βουλγάτα των Wordsworth, White και συνεργατών

13. Συριακή παράδοση

- **sy** = ολόκληρη η συριακή παράδοση
- **sys** = ο Σύριος του Σινά
- **syc** = ο Σύριος του Cureton
- **syp** = Πεσίττα
- **syh** = Harklensis
- **syhmg** = περιθωριακές αναγνώσεις στο syh
- **syh** = αναγνώσεις με κριτικά σημάδια στο syh
- **syph** = Φιλόξενος

14. Κοπτική παράδοση

- **co** = ολόκληρη η κοπτική παράδοση
- **ac** = Αχμιμική
- **bo** = Μποχαιρική
- **fa** = Φαγιουμική
- **ly** = Λυκοπολιτανική
- **mae** = Μέσης Αιγύπτου
- **pbo** = Πρωτο-Μποχαιρική
- **sa** = Σαχιδική

15. Άλλες μεταφράσεις

- **acth** = Αιθιοπική
- **arm** = Αρμενική
- **geo** = Γεωργιανή
- **got** = Γοτθική
- **slav** = Παλαιοσλαβονική

5. Άλλες συντομογραφίες και λατινικοί όροι (επεξήγηση)

16.

- **a. (ante)** = πριν
- **acc. (accentus)** = τόνος ή πνεύμα
- **ad** = προς, σχετικώς με
- **add. (addit/addunt)** = προσθέτει/προσθέτουν
- **alia manu** = από άλλο χέρι
- **app. (apparatus)** = (κριτικός) μηχανισμός
- **bis** = δύο φορές
- **cap. (capitulum)** = κεφάλαιο
- **cum (c.)** = με

17.

- **ex err.** = από σφάλμα
- **fin.** = τέλος
- **incert.** = αβέβαιο
- **om. (omittit/omittunt)** = παραλείπει/παραλείπουν
- **ter** = τρεις φορές
- **usque (ad)** = έως (σε)
- **conclusio brevior** = σημαίνει "συντομότερο τέλος", ειδικά στο Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο.
- **e / ex** = σημαίνει "από" ή "εκ".
- **epistula** = σημαίνει "επιστολή".

18.

- **et** = σημαίνει "και".
- **ex err. (ex errore)** = σημαίνει "από σφάλμα".
- **ex itac. (ex itacismo)** = σημαίνει "λόγω ιτακισμού", δηλαδή αντικατάσταση φωνηέντων (π.χ. ει αντί ι).
- **ex lat. (ex versione latina)** = σημαίνει "επηηρεασμένο από τη λατινική εκδοχή;", δηλώνει πιθανή λατινική επίδραση.
- **ex lect. (ex lectionariis)** = σημαίνει "επηηρεασμένο από τη λειτουργική χρήση", δηλαδή από λεξιονάρια.
- **fin. (finis)** = σημαίνει "τέλος".

19.

- **hab. (habet/habent)** = σημαίνει "έχει/έχουν".
- **hic** = σημαίνει "εδώ" ή "σε αυτό το σημείο".
- **id. (idem)** = σημαίνει "το ίδιο".
- **illeg. (illegibilis)** = σημαίνει "δυσανάγνωστο".
- **incert. (incertus)** = σημαίνει "αβέβαιο".
- **inscr. / inscriptio** = σημαίνει "τίτλος", αναφέρεται σε επικεφαλίδα.
- **interp. (interpunctio)** = σημαίνει "σημεία στίξης".

20.

- **lac. (lacuna)** = σημαίνει "κενό" ή "λείπον κείμενο".
- **loco** = σημαίνει "στη θέση του".
- **novies** = σημαίνει "εννέα φορές".
- **obel. (obelus)** είναι "κριτικό σύμβολο" που χρησιμοποιείται σε χειρόγραφα, όπως † ή ÷.
- **octies** = σημαίνει "οκτώ φορές".
- **om. (omittit/omittunt)** = σημαίνει "παραλείπει/παραλείπουν".
- **ord. inv. (ordo inversus)** = σημαίνει "αντίστροφη σειρά".
- **p. (post)** = σημαίνει "μετά".

21.

- **pon. (ponit/ponunt)** = σημαίνει "τοποθετεί/τοποθετούν", ή "αναστρέφει".
- **prim. (primum)** = σημαίνει "πρώτον".
- **pro** = σημαίνει "για" ή "αντί για".
- **s / ss (sequens / sequentes)** = σημαίνει "ο/οι επόμενος/οι".
- **sec. (secundum)** = σημαίνει "δεύτερον" ή "σύμφωνα με".
- **sed** = σημαίνει "αλλά".
- **sine** = σημαίνει "χωρίς".
- **sine test. (sine testibus)** = σημαίνει "χωρίς μαρτυρίες".

22.

- **subscriptio** = σημαίνει "επίλογος" ή "τίτλος στο τέλος ρολού ή χειρογράφου".
- **suppl. (supplementum)** = σημαίνει "μεταγενέστερη προσθήκη" σε χειρόγραφο.
- **ter** = σημαίνει "τρεις φορές".
- **terminat** = σημαίνει "τελειώνει".
- **usque (ad)** = σημαίνει "έως" ή "μέχρι".
- **ut** = σημαίνει "όπως" ή "σαν".

23.

- **v. (vide)** = σημαίνει "δες".
- **vac. (vacat/vacant)** = σημαίνει "λείπει" ή "λείπουν".
- **vel** = σημαίνει "ή".
- **verss (versiones)** = σημαίνει "μεταφράσεις".
- **v.l. (varia lectio)** = σημαίνει "παραλλαγή", δηλώνει ότι η αναφερόμενη παραλλαγή προέρχεται πιθανόν από διαφορετικό στίχο.
- **vs / vss (versus)** = σημαίνει "στίχος" ή "στίχοι".

6. Παράδειγμα ανάγνωσης κριτικού υπομνήματος (Ρωμ. 5:1)

24.

1. Το κείμενο της έκδοσης (NA28):

«Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν θεόν...»

(Οριστική: «έχουμε ειρήνη»).

2. Η καταγραφή στο κριτικό υπόμνημα (Apparatus):

ἔχωμεν ¹κ Α Β² C D K ℳ | txt κ* Β* F G

3. Αποκωδικοποίηση των Συμβόλων:

ἔχωμεν : Η παραλλαγή γραφής (varia lectio). Σημαίνει «ας έχουμε ειρήνη» (Υποτακτική).

25.

¹κ , Β² : Ο εκθέτης δηλώνει διορθώσεις από μεταγενέστερα χέρια ή ομάδες διορθωτών. Οι μεταγενέστεροι διορθωτές του Σιναϊτικού και του Βατικανού κώδικα προτίμησαν την υποτακτική.

A, C, D, K : Σημαντικοί μεγαλογράμματοι κώδικες που υποστηρίζουν την παραλλαγή «έχωμεν».

ℳ : Το Κείμενο της Πλειοψηφίας (Majority Text) συντάσσεται με την υποτακτική.

| : Κάθετος γραμμή που διαχωρίζει τις διαφορετικές ομάδες μαρτυριών.

26.

txt : Δηλώνει το κύριο κείμενο (*textus*) της έκδοσης, δηλαδή την επιλογή του «ἔχομεν».

κ* , **Β*** : Ο αστερίσκος (*) δηλώνει την αρχική ανάγνωση (*prima manu*) του χειρογράφου. Το αρχικό χέρι του Σιναϊτικού και του Βατικανού κώδικα είχε γράψει οριστική («ἔχομεν»).

Κριτική παρατήρηση:

Η συγκεκριμένη παραλλαγή οφείλεται σε ιτακισμό (*ex itacismo*). Λόγω της ταυτόσημης προφοράς του «ο» και του «ω», οι αντιγραφείς αντικαθιστούσαν συχνά το ένα φωνήεν με το άλλο κατά την ακρόαση ή την αντιγραφή.

Βιβλιογραφία

1. Η εισαγωγή της έντυπης κριτικής έκδοσης NA28

II. THE TEXT OF THE EDITION

1. Goals and Methods

Being a critical edition of the Greek New Testament, the Nestle-Aland provides an eclectic text reconstructed from the tradition by means of a combination of external and internal criteria. The internal criteria are based on the intrinsic coherence of the text, its grammatical structure and its stylistic, linguistic and theological features. These cannot be applied without giving full weight to exegetical insights and studies. The external criteria are related to the quality and reliability of the witnesses supporting a variant. They are derived from the text-historical place and the transcriptional character of single witnesses and groups of witnesses.

The wealth of material available for the Catholic Letters and its methodological analysis by means of the coherence method brought about considerable progress in refining the external criteria. Therefore the text of this part of the New Testament was newly established. For all other NT books for which the *Editio Critica Maior* is not yet available, there is no new basis of knowledge. Hence, except for the Catholic Letters, the text of the 27th edition has been retained.

2. Critical Signs Used in the Text

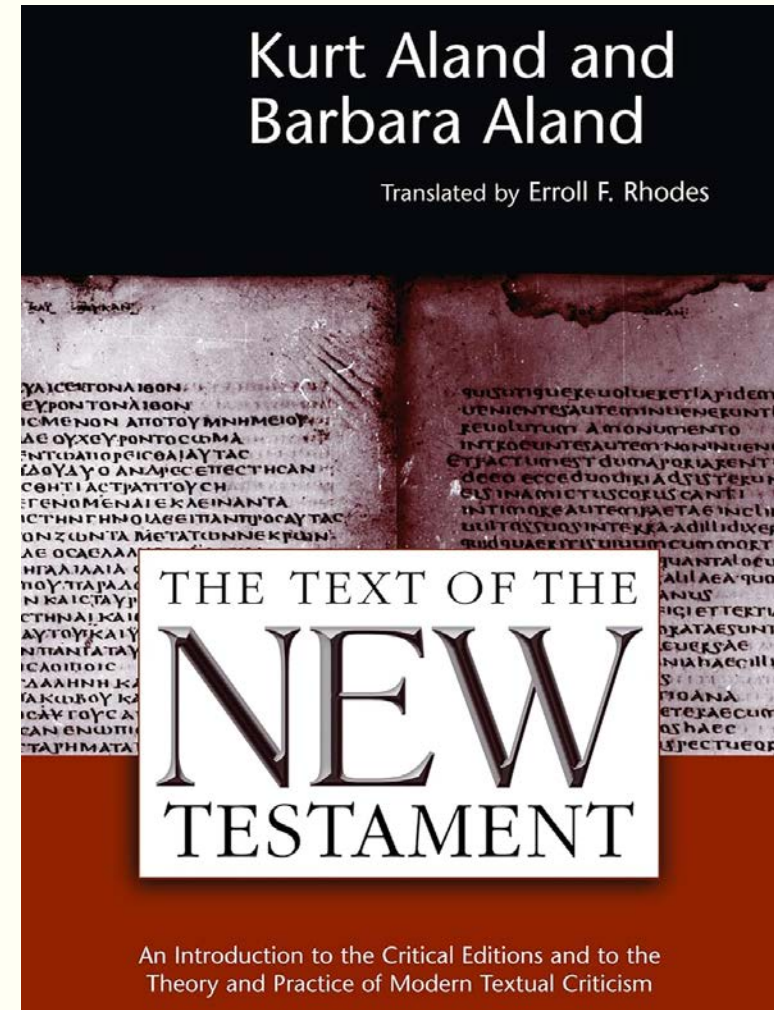
Critical signs in the text (°, □, ~, ʳ etc.) refer to the critical apparatus, and are explained in that connection (cf. below pp. 56*f.). These are the traditional signs of Eberhard Nestle's editions. They indicate the variants in the apparatus accurately and efficiently, with the advantage of alerting the reader to both their location and their nature without having a look away from the text. Readers who are interested only in the text can easily ignore them.

- [] Square brackets in the text ([]) except in the case of the Catholic Letters indicate that textual critics today are not completely convinced of the authenticity of the enclosed words (cf. Mt 18,19; Ac 16,1). These passages are always noted explicitly in the apparatus so that the reader may evaluate them independently. The reading given in the text shows the preference of the editors. For practical reasons the evidence given in the apparatus always includes the support for the reading in the text. Square brackets always reflect a great degree of difficulty in determining the text.

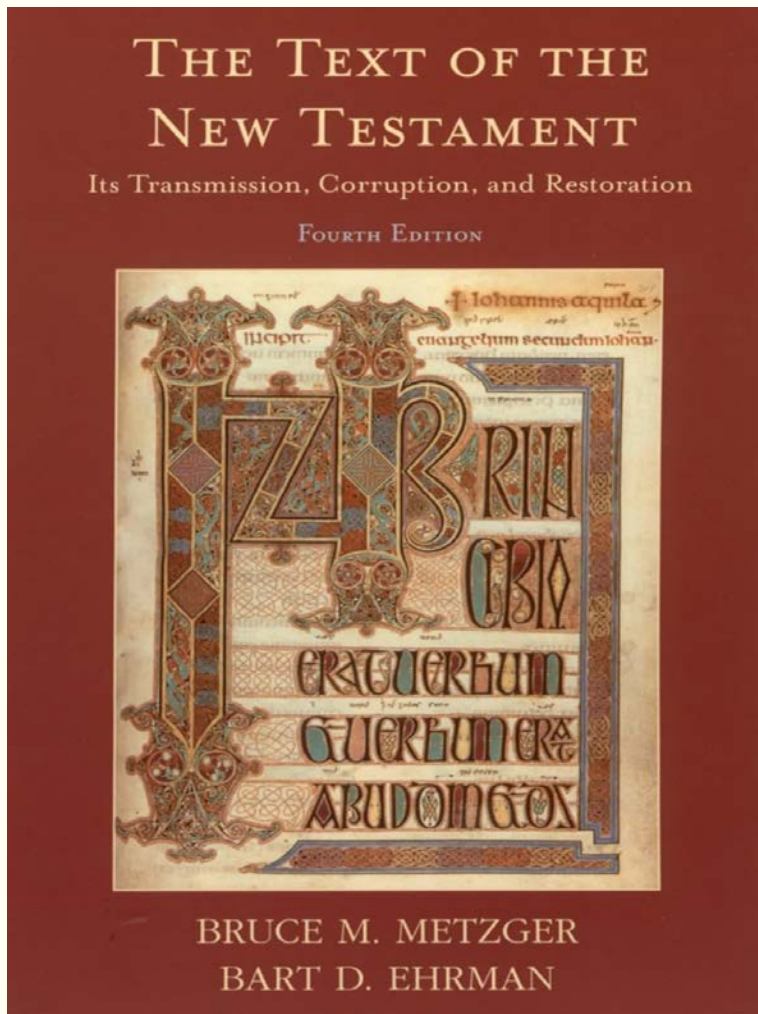
Ξεκινάμε από την ίδια την Εισαγωγή (*Introduction*) της έντυπης έκδοσης της NA28 (συνήθως βρίσκεται στις πρώτες 50-80 σελίδες). Οι εκδότες του Institute for New Testament Textual Research (INTF) περιλαμβάνουν εκεί ένα πλήρες λατινο-αγγλο-γερμανικό γλωσσάρι και το επίσημο κλειδί για κάθε γοθικό γράμμα, αστερίσκο, σταυρό και συντομογραφία που συναντάται στις σελίδες τους.

2. Το κείμενο της Κ.Δ.: Μια εισαγωγή στις κριτικές εκδόσεις

The Text of the New Testament: An Introduction to the Critical Editions and to the Theory and Practice of Modern Textual Criticism. Ένα απαραίτητο βιβλίο, καθώς έχει συγγραφεί από τους ίδιους τους αρχικούς επιμελητές του κειμένου. Αναλύει σε βάθος τις κατηγορίες των χειρογράφων (πάπυροι, μεγαλογράμματα, μικρογράμματα) και την ακριβή μεθοδολογία με την οποία ταξινομούνται οι παραλλαγές στο υπόμνημα. Παρέχει την απαραίτητη θεωρητική βάση για να κατανοήσει κάποιος γιατί επιλέχθηκαν τα συγκεκριμένα σύμβολα.

3. Το κείμενο της Κ.Δ.: Μετάδοση, αλλοίωση, αποκατάσταση

The Text of the New Testament: Its Transmission, Corruption, and Restoration, 4th Edition (Το κείμενο της Κ.Δ.: Η μετάδοση, η αλλοίωση και η αποκατάστασή του). Αποτελεί τον διεθνή κανόνα στην κριτική του κειμένου. Εδώ υπάρχει εκτενές κεφάλαιο αφιερωμένο στα είδη των εκδόσεων και στον τρόπο ανάγνωσης των κριτικών υπομνημάτων. Η έκδοση είναι εξαιρετικά χρήσιμη, καθώς διευκολύνει την ακαδημαϊκή έρευνα, την οργάνωση βιβλιογραφικών βάσεων και τη διδασκαλία.

ΘΕΡΜΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΥΠΟΜΟΝΗ ΣΑΣ
